

[Transcript] Historia.nu med Urban Lindstedt / När sprätthökar och rangsjuka fruntimmer hotade samhällets överlevnad (nymixad repris)

Innan vi startar podden vill jag passa på påminn om Historianus Instagram, historia understräck nu. Utöver historia nu gör vi på historiska poddar ett flertal andra historiopoddar, och på vårt Instagram får du alltid påminnelser om när vi släpper nya avsnitt av alla våra poddar och uppdateringar om evenemang och annat kul. Tack!

Nu sätter vi igång!

Det betyder att om man har ett fungerande stånd som helst då måste man ha en visuell kultur, ett synliggörande av det, och det gör man ju ofta genom produkter och olika slag, kläder, vagnar, hus och sådär naturligtvis, och inrednings detaljer och så vidare.

De nya konsumtionsmönsterna innebär ju att priserna sjunker, och borgerskapet växer sig större och blir mer heterogent. Det finns ganska många människor som gör ansprug på att komma in i det, och de börjar tillgängla sig vanor som egentligen hör till de bättre skikten i samhället.

Historia nu är podcasten om människor och händelser som förändrade världen.

Programledare är Urban Lindstedt.

Hela samhällets fortlevnad hotades när bönderna började klä sig i blå kläder och mista torpar i dra kaffe.

Men det som egentligen utmanades av de nya konsumtionsmönsterna som tog fart på 1700-talet, var gestaltandet av ståndsamhället.

En framväxande global handel med kolonierna efter upptäckning av amerikan 1492 gav konsumenterna

nya billigare varor som förändrade våra konsumtionsmönster radikant.

I Sverige växte ett konsumtionssamhälle fram under 1700-talet till början av 1800-talet.

Det skapade problem i restrikt hierarchiska ståndsamhället där individens position i samhället i alla högsta grad bestämde vad henne skulle konsumera.

Därför uppfattades det nya konsumtionsvanorna som ett dödligt hot mot samhället, till och med farligare en digerdödel.

Leitfruvnefeldt är professor i det historia vid Södertörns högskola och han har bland annat skrivit boken

att hasta mot undergången anspråkflyktighet för ställning i debatten om konsumtion i Sverige 1730-1830. Välkommen.

Tack så mycket.

Vad kritiserar man egentligen när man kritiserar konsumtion?

Det är ju flera olika saker.

Oftast när man kritiserar konsumtion så kritiserar man ju andras konsumtion.

Det är aldrig sin egen.

Det är mer sällan skulle jag vilja säga.

Det finns alltid ett dragomoraliskt kanske i konsumtionskritiken.

Att man stör sig på hur andra människor beter sig är att man tycker att det är ordningsstörande.

Ordning kan ju vara på flera olika sätt.

Historiskt sett har man stört sig på den konsumtion som upplevs som ett hot mot samhällsordningen. Alltså att fel människor konsumerar fel saker.

Att vattiga människor beter sig på ett sätt de inte borde bete sig på.

Men det handlar väl ganska ofta om fattig eller mindre bemedlade människors konsumtion.

Det är väl sällan man kritiserar och rikas konsumtion eller?

Ja, det tycker jag ju att jag kan se i min forskning i alla fall.
Det är ju lättare att kritisera andras konsumtion och det är lättare att sparka ner åt den uppåt.
Det är ju lättare att kritisera dem som har det mindre.
Det är en studie du gjorde här. Det är några år sedan du gjorde det.
Men du har hört det intressanta.
Bör du någonstans studera vad man kan säga, konsumtionssamhällets framväxt?
För att vi ska förstå det här lite så tänkte jag att vi kanske måste börja en annan ända.
Vi måste vara...
Din studiestudie sträcker sig från 1730 till 1830.
Egentligen började resonemangen ännu tidigare.
Men det här var ju...
Sverige var ett ståndsamhälle.
Och jag tänker... Alla har ju hört det där begreppet ståndsamhälle.
Men vi kanske försöka bena ut riktigt. Vad var ståndsamhället egentligen?
Ståndsamhället är ju en samhällsordning.
Ett grundläggande system för att ordna människor i samhället i olika relationer.
Och det som kännetecknar ståndsamhället är ju att det är djupt ojämlikt.
Och det ska vara djupt ojämlikt.
Alla människor ska vara ordnade i olika kategorier.
Och då finns ju de här fyra som alla känner till.
Adel, Präster, Borgare i Bönder.
Det är liksom huvudstånden.
Men sen inom de här så finns det ju också relationer då.
Som är också i ståndsamhället, i huvuds hållet.
Så är ju faden som bestämmer och det finns en tydlig hierarkisk ordning där.
Och det är också en del av ståndsamhället.
Det är också en väldigt viktig del av ståndsamhället.
Så det gör ju att ståndsamhället består av en rad olika ordningar
där varje människa egentligen har, i det ideala ståndsamhället,
har en bestämd plats i relation till andra.
Och det här är ingenting som folk tyckte var fel heller när det här existerade eller?
Nej, det tror jag inte. Det är jag helt säker på.
Utan tvärtom, det här är ett samhälle där man upplever att ojämlikhet är den naturliga tillståndet.
Och att jämlikhet nästan är farligt.
Jag menar, någonstans har vi väl alltid funnits skickningar i samhället?
Ja, nästan alltid funnits skickningar i samhället.
Men det skulle du säga att ståndsamhället då som det var på 17-talet,
när det uppstod själva ståndsamhället?
Ståndsamhället uppstod ju, det är en jättelång process.
Det är ju liksom en tusenårig process.
Men man kan väl säga att det ståndsamhället vi har på 17-talet,
det uppstod ju under 15-16 hundratalet.
Och Adel formerades på allvar.

Och bondeståndet fick en del makt.
Och presteståndet växte fram som en politisk kraft
som hade liksom utbildning och så vidare.
Så det är någon sorts tid i modern konstruktion med rötter i medeltiden.
Men ståndsamhället bestod ju också av att man hade skyldigheter
och man hade privileger, eller hur?
Ja, vissa hade privileger.
Ja, vissa hade privileger.
Men de måste väl någon gång ha stadsfest?
Absolut.
Privilegerna, stadsfest, lite då och då.
Ett jätteviktigt tidpunkt är ju Riddarhusordningen 1626.
Då det svenska Adel så att säga etablerades på allvar.
Men man hade väl Adel förr?
Man hade en Adel innan, men den så att säga,
det är ju Axel Ocksejernas tid.
Han genomförde ju lång grad bürokratiska reformer
och han ordnade också upp liksom Adels ställning.
Och efter det så var det ju lättare för Adeln
och för politikerna att formulera Adels privileger.
Och sen också rätta till och se till att borgerståndet
och prästerståndet fick sina privileger.
Jag vet inte, det kanske inte räknas som ett privileger,
men Sverige utmärker sig på det sättet
att faktiskt bönderna var representerade i Ståndsrikstan,
vilket de inte var någon annanstans egentligen.
Ja, det är ju sant alltså.
Sverige var verkligen ett grundläggande, ojämlik samhälle,
men det fanns andra samhällen som var ännu mer ojämlika.
De flesta kanske.
Det innebär ju att även bönder hade,
för det är väl ändå ett privilegium.
Privilegium kanske inte är ett speciellt ord.
Det har speciellt betydelse, liksom privilegium,
men rättighet av.
Ja, man hade någon slags representation.
Absolut.
Sending you alerts and requesting the removal of your info when found.
Get a 14 day free trial of Aura's full toolkit,
including ID theft protection, parental controls and more
at [aura.com slash safety](https://aura.com/slash/safety).
That's A-U-R-A dot com slash safety.
Use a belt buckle from your friend Lamar

or scratch with your pick while you play guitar.
You can scratch in a bunch of different playful ways.
Scratchers from the California lottery.
A little play can make your day.
Please play responsibly,
it must be 18 years or older to purchase player claim.
Hur markerade man sin ståndsposition på 1700-talet?
Det är där jag menar att en viktig del är konsumtion.
För hur ska man visa sin position?
Normalt så vet ju alla,
dem som är vändigt, mindre i samhälle,
en adelsman och så vidare.
Men man måste ändå visa upp vem man är.
Så det gör man ju mycket genom beteende,
genom konsumtion, vad man har på sig,
vad man äter, hur man tar sig fram.
Men så fanns det ju också andra rättigheter
kring både konsumtion och andra beteenden
kring i privilegierna då,
till exempel rätten att bara svärda ju en adlig rättighet och så vidare.
Så det var mycket yttre markörer.
Och alla var väldigt medvetna om hur man fick se ut
och hur man fick läsa och så där.
Ja, det fanns en mycket stor medvetenhet om detta.
Men det innebär ju också att man,
eftersom man visste om hur det skulle vara,
så vet man ju också hur man kan tänja på saker och ting lite grann.
Men man ser också att för något år sedan
så hade vi något avsnitt om landsknäcktar.
Nu kom ju de, de hade ju en lite väldigt speciell position,
men när de kom till Sverige då på 1500-talet
så hade ju de ett väldigt extremt mode.
Ja, verkligen.
Men det måste ju verkligen ha varit upprörande för människor.
Ja, det var ju upprörande.
Ja.
Det finns ju i Peter Schwartz kröniker,
så protesterar ju bönderna mot just landsknäcknarnas mode
och säger till Gustav Vasatt,
du kan bli vår kung,
men då får du lägga av mig i det här mode.
Men det är en utanförstående grupp, så att säga.
Så de har lättare för dem.

Ja, precis.

Och tittar man i ståndsamhället,
så kan man se att vissa grupper,
de flesta är marginaliserade och har ju väldigt dåligt,
men att de står lite utanför,
som skådespelare till exempel,
de har ju såhär sådär rättheter.

De fick också kanske klä sig lite annorlunda, eller?

Ja, och de spelade ju faktiskt de enda som hade rätt
att klä sig i brokiga kläder på olika sätt,
så ja, visst.

Ja, men...

Allting handlar inte bara om kläder naturligtvis,
men om jag var boende,
fick jag äta och dricka vad jag ville egentligen,
om jag hade råd,
eller var det begränsningen där också?

Ja, där fanns det begränsningar.

Jag menar, vad är kontrollen?

För det, om du sitter i din stuga hemma
och kommer över någonting som du inte får äta.

Men det finns ju de så kallade överflödsförordningarna,
en lagstiftning som reglerar mycket av konsumtionen.

Nu reglerar det inte den riktigt bändernas konsumtion.

Vilken tid kommer den?

De har ett långt ursprung,
finns redan vissa regler i medeltidslagen,
men återigen, 1644 kommer den första riktiga överflödsförordningen.

Sen kommer en lång rad,
alltså många på 17-talet.

Där finns det regler kring vad man får,
framför allt på 16-talet kring vad man får äta.

Och hur mycket?

Om det verkligen är man högade,
så får man ha ett visst antal retter på bröllop.

Är man lågad eller något färre?

Är man borgar eller presspress?

Det är så reglerat.

Tyvärre så var de ju ganska detaljreglerade.

Men det är ändå väldigt intressant,
för det får vara en väldigt ny blick
vad hur ett adelsbröllop kunde se ut
och hur ett borgarbröllop kunde se ut.

[Transcript] Historia.nu med Urban Lindstedt / När sprätthökar och rangsjuka fruntimmer hotade samhällets överlevnad (nymixad repris)

Ja, någon sorts ideal för hur det skulle se ut.
Och så till exempel antalet musiker man fick ha.
Just de fästliga...
Så ståndsamhället var det mycket manifestation
man skulle visa upp.
Så fästliga tillfällen blir ju rätt viktiga,
eller ceremoniella.
Så just begravningar, dop, bröllop,
de är väldigt reglerade i det här samhället.
Ja, förstår.
Men det händer ju någonting
när Columbus upptäcker Amerika.
Eller hur?
Det är 1492.
1492?
Ja, det är bra att hålla sig till lite...
Årkal ibland så här.
För det uppstår en helt ny typ av hand, eller hur?
Ja, det är jätteviktigt, tycker jag,
i min forskning då,
att man måste förstå konsumtionen
på 17-talet och även efter
som en lång process
som började av 1492.
För det som händer efter 1492
är ju att den koloniala handen
uppstår.
Och det är liksom en långsam process.
Men framförallt under 16-talet så etableras ju
den här koloniala plantageekonomin.
Och den är oerhört effektiv.
Och den skapar om ekonomin
och gör det med global.
Och skapar ett tillflöde av varor
till Europa som tidigare inte har funnits
det handlar ju om...
Inte funnits, eller funnits väldigt liten skala
som kaffe, te,
bommulen
och många andra socker
som visst är produktion.
Och det här kom...
Jag menar, Sverige är ändå hyfsat perferert samhälle

kan man väl säga.

Ja, det är det.

Men vi drogs in i det här ändå.

Vi drogs in i det här ändå, absolut.

Och vi blir en del av

den globala koloniala handelssystemet

som uppstår.

För det finns ju forskning som visar

att svenskarna i början av 17-talet

nästan inte äter något socker alls.

Men mot slutet av 17-talet så är vi

redan stor konsumenter av socker

även i ett europeiskt perspektiv.

Ja, men när jag läste din bok här så

funderade jag lite.

Det finns ju vissa särdrag i svenska säre.

Vi har redan nämnt ett att

att barnen hade representation.

Ett annat är ju att både Sverige och Finland

som var samma land i den här tiden

drick ju väldigt mycket kaffe.

Vi ligger i topp.

Ja, vi ligger i topp nu och

vi var väldigt förtjusta i kaffe.

Redan då också.

Och det var ju också så att

det svenska kaffet var av god kvalitet.

Det finns ju flera engelska resenärer

som har skrivit om

när de drick i kaffe i Sverige upplevt

att det är riktigt bra kaffe.

Då är det en dag i England som leder

den koloniala handeln.

Nu var de väldigt teförtjusta.

Men de upplevde att det här med kaffe

är kanske svenskarna.

Det är ingenting du har lyckats utröna

varför det blev så här.

Det är svårt alltså.

Men det var ju ett problem redan.

På den här tiden tyckte ju staten

som kaffe förbjöts ju första gången

1766.

Det var en stor överflödsfråning 1766.
Och sen förbjöste fram och tillbaks.
Vi sitter och dricker kaffe här nu
medan vi spelar in det här.
Är man en kaffe drickades behöver man i sitt kaffe?
Ja.
Du ska titta i Marta
renstjärnas dagbok från
1790-talet när kaffe förbjöts då
1794 och Jan 1797.
Hon dricker ju kaffe när det är förbjudet.
Hon har olika omskrivningar
som är ganska roliga.
Hon skriver att kussinbrum kom på besök.
Det är väldigt viktigt
redan då.
Men de här
typer av begränsningar
funkar aldrig egentligen.
Eller när man förbjöd.
Nej, det finns en diskussion
om de funkar.
Länge sa man att det funkar inte.
Man kan se att det var så många som struntade i det.
Om man utfärdar en lag mot någonting
om och om och om igen, då är det tecken på
att ingen bryr sig.
Men sen har man sagt att de kanske
var normerande.
Att de styrde människors beteende.
Om de blev mer som någon sorts norm
eller regelbok så här ska du vara.
Så kan man straffa vissa som bryter.
Men framförallt så
ritar man upp en bild
som sätter sig väldigt tydligt.
Men vi är fortfarande en av världens
mest kaffedrikande länder.
Ja, just kaffet var väl...
Det var svårt alltså.
Jag tror det är så här också.
Det är ju lättare förstås
förbjuda

sånt som har visat upp på stan.
Förbjuda värjor till exempel.
Eller att vissa pigor
det kan man göra för att de kutar runt på stan
då kan man plocka dem.
Det kan man ju hemma i den här tiden.
Det finns ju kaffeer och så.
Men ofta drack man det hemma.
Men jag tänker ändå den här handeln.
Ja men han var en så omfattande
vad handlade det om stora volymer
i Sverige på 1700-talet.
För jag känner det måste ju ändå...
Det kan inte vara så, även om priset sjönk.
Det kan inte vara jättibilligt ändå eller?
Nej, alltså återigen.
Vad svarar man? Ja och nej.
Om man jämför med 1900-talet
eller vår tid
det handlar om jättelite volymer
och det handlar om ett ganska litet antal människor
i samhället.
Men om man tittar från andra hållet
om man jämför med 1600-talet
det är ju väldigt skillnad.
I början av år 1700
då fanns ju knappt kaffe
i Sverige ur taget.
Det första beläget för ett kaffehus är från 1799
där första gången ordet dyker upp
i svenskan.
Medans år 1800-hundra år senare
då drack ju hela den växande
borgerligheten medelklassen
drack ju kaffe.
Det började sprida sig neråt
i tågetag, men det började
sprida sig neråt och de drack ju kanske
att de köpte kaffe på marknad där och så där.
De drack väl inte hemma på samma sätt.
Nej, men det finns ju någon upprörd
debattartikel där från 1700-talet
som du citerade i din bok där man var

väldigt upprörd över att torpare och bönder dyker kaffe.

Absolut.

På vilket sätt

du beskriver det som att

konsumtionen synliggjorde ståndsamhället?

På vilket sätt skulle de här

nya konsumtionsmönstrarna synliggöra

ståndsamhället?

Jag menar väl att de nya

konsumtionsmönsterna synliggör

att ståndsamhället inte riktigt

fungerar som det ska.

Ståndsamhället

finns ju

det går inte att upprätthålla om det inte

manifesteras.

Om det är något som synliggjort

så är det svårt att upp...

Alla hyraarkisk ordningarna måste

på något sätt synliggöra, tror jag.

Man måste se.

Det kan inte bara vara.

Nej, precis.

Då blir den ju inte giltig.

Det betyder att ska man ha

ett fungerande ståndsamhället

då måste man ha

en visuell kultur,

ett synliggörande av det.

Det gör man ju ofta genom produkter

och de nya konsumtionsmönsterna

innebär ju att priserna

sjunker

och borgerskapet växer sig större

och blir mer heterogent.

Det finns ganska många människor som gör anspråk

på att komma in i det.

De börjar tillgängna sig vanor

som egentligen hör till de bättre skikten

i samhället.

Borgarklassen börjar ta

efter Aden.

Det är många som är inne i borgarklassen.

De börjar leva ett borgerligt liv
eller uttryck, konsumtion och så vidare.
Det gör ju liksom att
man börjar synliggöra
en annan ordning lite grann.
Det här regerar ståndsamhället.
Ståndsamhället bygger ju egentligen på att det inte förändras.
Är det kapitalistiska klassamhället
som börjar kicka in här?
Ja, men i ett långt perspektiv är det ju det.
Absolut. Och forskningen förknippar
mycket med borgerskapets flit och sådär.
Aden konsumerar lite den gamla Aden.
För den 16-talets Aden
konsumerar på ett annat sätt.
Den jobbar ganska lite, den är gärna skuldsatt
och lever extremt flamboyant.
Medan borgerskapet i slutet på 17-talet
den ägnar
de jobbar lite mer, de jobbar väldigt lite
jämfört med oss.
Ja, de har ju inte så långa
kontorsdagar.
Det har de inte.
Hur mycket jobbar de?
Jag ska inte säga för mycket.
Men tittar man i dagböcker och det finns en del forskning
så är det några timmar om dagen.
Det är ett intensivt socialt
nätverkande som pågår.
Det låter ju fantastiskt.
Jag tror att det var ganska betungande faktiskt
att gå på visiter och hela tiden
jobba för att hålla kontakter
och sådär. För det är ett samhälle utan
sociala skyddsnät också.
Man var i tvungen att ha ett nätverk.
Nätverken var lön, den var inte så stor.
Men någonstans blir det ju så att
med den nya produkten,
en väldigt viktig produkt är bommelen som kommer
som liksom förändrar klädmödeln.
I tidigare det så

klädde bönderna sig i url eller lin
och adelsmännen
i siden då?
Ja, de hade ju naturligtvis url och lin
de också för att de kan inte gå runt helt i siden.
Men man kan säga att
adeln,
ståndspersonerna,
vi tar adeln bara.
De hade ett siden baserat mot det kan man säga.
Så grunden var att det skulle...
Nej, det var mer att dekorera linneskjort.
Precis, sen var det linne och så till.
Och den ingick liksom som en viktig del.
Sedan bytte det liksom ut under loppet av
framförallt under det senaste 17-talet
så får vi ett
bommulsbaserat mod istället.
Men även hos adeln då alltså?
Ja, generellt sett, absolut.
Vi får en stor förändring i modet
med de här väldigt enkla
klädningarna som man ser i Jane Austen-filmatiseringarna.
De här högst, då sitter som högst url.
Då sitter högt och de är ganska liksom smala
och de faller ganska lätt.
Och det går egentligen inte att göra på riktigt samma sätt
utan det är ett bommulsbaserat modet.
Och bommullen är ju verkligen en kolonial
plantarsvara
som har enorma konkurrensfördelar
både med siden, med
med linet som är väldigt
arbetskrävande och med
ullen som kräver oerhört mycket betesmark.
Så bommullen konkurrerar liksom ut
de där och är ett modet som
passar borgarna.
Så där vart du verkligen lägg...
Jag menar, kaffe är ju ändå bara en extra kostnad
även om du är härligt och drickar.
Det blir en helt andra möjlighet
för människor att

klä sig moderiktigt
eller på ett
representativt sätt. Absolut.
Och det här märks...
Men framförallt i borgarklassen
du menar att det märks att plantarser
är en ny plats.
Det är borgarklassen som driver den här utvecklingen
som äger um under 17-talet.
Men även hos bönder,
för det finns ju också debattörer här som upprör sig
våldigt över att bönderna börjar färga sina kläder.
Blå?
Ja precis, det var någonting jag upptäckte
som jag tyckte var så roligt. Varför klagar de
på färgen blå så mycket?
Ja, men det är ju lite samma sak.
Vad är blå liksom? Vad är det
för blå färg? I början på 17-talet
det finns ju knappt några
blåklädda människor i Sverige.
Varje andra bönder går de kring en slags grå, grå...
De har lite
grundräkten i liksom, grå
mellerad
liksom, så där. Och sen
har vi lite färgglada saker som vi fästliggar
tillfällen och så där.
Sverige kan egentligen inte producera blått.
Färgämnen... Vi har inte det färgämnen.
Vi har inte det, man kan jobba med blå
men det blir ingen bra, det blir en knära.
Utan vi måste importera blått färgämnen.
Och det har vi gjort ganska länge
från Frankrike och så här. Det väider
då en växt som växer ner på
kontinenten. Men indigo
är ju en viktig... Är det också en växt eller?
Det är en växt, indigofera.
Och det är en jätteviktig växt i den
koloniala plantarshandeln.
Så blott är ett bra exempel därför att
på just det här handelssystemet, därför

där faller priset jättesnabbt på blott.
År 1700 så är ju bara
soldaten i stort sett som ju blåklädd.
Staten förses soldaterna
med blåa rockar, liksom.
År 1800 och 100 år senare
då är ju det ett modplagg, även bland bönder,
att ha en blåa rock liksom. Och de kan ha det.
Och det innebär... Det är en
följd av den här plantarsekonomin.
Så det är ett bra exempel tycker jag.
Varför blir de här konservativa debatter?
För man får ändå, eller närmaste reaktionära debatter.
Varför blir de så upprörda över att
bönderna... Ja, men det här är
ett bra exempel på. Vad händer liksom när en bonde
som ska vara klädd i grott i ett ståndsamhälle
börjar klädas i blott?
Han är ju fortfarande bonde.
Ja! Jo, men det är han ju.
Men beterar sig som en bonde?
Har man ett sånt här ståndsamhälle
som ska synliggöra sig?
Då krävs ju ändå att folk följer liksom
mallen för hur man ska bete sig.
Men man tar sig...
Är det... Är det...
Det man visar ambitioner att man vill upp?
Man visar en ambition...
Det man gör som... Man visualiserar
en annans hamnsordning, någonstans.
I den här blå färgen.
Bönders är botten av ståndsamhälle.
De vet ju grunden i ståndsamhället.
Och de ska vara grå. De ska ha
hemmajorda kläder som är hemmafärgade.
Nu springer runt massa bönder som liksom
har blå rockar som är färgade.
Och färgmaterial som har skeppats från Indien.
Det är inte... Det är ett hot mot samhällsordningen.
Men jag tänker ju att de flesta
var väl kanske ganska fattiga
även i bondeklassen och så.

Men det måste ju ändå ha funnits
för mögna bönder här och där.
Ja, att de kan köpa blå rockar.
Det är fortfarande inte billigt mindre.
Det beror ju på att det fin...
Alltså samhället skicknas
mer och mer under 17-talets lap.
Jag sa det med borgerskapet. Det är många som vill in.
Vi får liksom ett bredare borgerskap på något sätt.
Det är likadant i bondeståndet.
Att vi får stora lager av bönder
som eller
torpar och annat som är utfattiga.
Men vi får också ett...
Precis som vi får ett ganska välbärgart skick
högst upp i borgar
eller i bondeståndet.
Och de kan ju ofta ses som ett hot.
För de kan ju också köpa upp till exempel
härgårdar som helst
av utblottade adelsfamiljer.
Och då äger ju liksom rum
någon sorts upplökning av ståndsamhället
som verkligen är synd.
Men det är ingen här egentligen som ifrågasätter
ståndsamhällets vara här
om vi börjar på 17-talet.
Nej, det är under 17-talet.
Men vi börjar på 18-tal.
Borde vi rimligtvis vara folk som ifrågasätter?
Det finns ju absolut folk som ifrågasätter.
Det finns ju folk som avsäger sig
i sitt adelskap till exempel.
Några få personer.
Det finns folk som diskuterar adelspriviger.
Men generellt sett om man jämför med diskussionen
senare under 18-talet
så är det ju...
Alltså, det här är ju en ordning som har funnits
i nästan tusen år.
Det är svårt för människor
att föreställa sig att man skulle
ha en helt annan ordning

[Transcript] Historia.nu med Urban Lindstedt / När sprätthökar och rangsjuka fruntimmer hotade samhällets överlevnad (nymixad repris)

i det här samhället,
som jag ändå påminner ganska mycket
om de årsekler som har varit.
Det finns ingen industrialiserare
i riktigt samhället än och så vidare.
Så det finns ju ingen
arbetarklass utöver den fattiga
bundenbefolkningen. Så på så sätt
så är det svårt
att tänka sitt annat samhälle.
Det är klart, det finns ju andra, alltid människor
som tänker utanför boxen och i radikala.
Det har varit mycket debatt om frihet,
alltså pressfrihet, yttrandefrihet.
Får säga vad man
tänker och
kanske har en annan
kanske inte en helt annan tro,
men en annan kristen tro och så vidare.
Så där skedde ju en del förändringar.
Please play responsibly.
Must be 18 years older to purchase, play or claim.
Ryan Reynolds, here from Mint Mobile.
With the price of just about everything
going up during inflation, we thought
we'd bring our prices down.
So to help us, we brought in a reverse auctioneer
which is apparently a thing.
Mint Mobile, unlimited premium wireless.
You have to get 30, 30, 30, 20,
20, 20, 20, 15, 15, 15,
just 15 bucks a month.
So give it a try at
mintmobile.com slash switch.
New activation and upfront payment for three month plan required,
taxes and fees extra, additional restrictions apply,
cementmobile.com for full terms.
Did you know that personal information,
like addresses and phone numbers,
is collected and sold by data brokers
across the internet?
Fortunately, Aura Stepson,
scanning the web, sending you alerts

and requesting the removal of your info when found.

Get a 14 day free trial

of Aura's full toolkit

including ID theft protection,

parental controls and more

at aura.com slash safety.

That's A-U-R-A

dot.com slash safety.

Vi har ju de här konsumtioner,

de nya varorna som kommer in

i samhället och folk konsumerar

och folk blir upprörda över att folk konsumerar det här.

Men är den här nya konsumtionen

skapar den några andra beteenden

och andra umgängsformer

eller hur?

Är det kanske inte en följd av det

utan det är följd av något annat?

Jo, men det växer fram

under 17-talet

vad man skulle ses som ett sådant

offentligt sällskapsliv.

Men det kan väl inte vara ett resultat

av den här koloniala handen, eller?

Jo, det är påstås så.

Man tänker så här, att den koloniala handen

skapar någon sorts mellanskikt

i samhället som inte är

det gamla eliten

som ju lever på jorden.

Den jord som finns här.

Det är att borgerklassen tar en större plats

i samhället.

Och den klassen lever på,

det finns någon sorts övrig skikta

som lever på handel.

Men sen finns det ju en helapparat

runt den här, massa människor

som ska till notarier och skrivare

och skräddare och godmakare

och alla människor som ska försörja den här sektorn.

Ståndet blir

eller man ska säga ett mellanskikt

i samhället växer fram.
Och som jag sa förut så har den egentligen
den har dåligt socialt skyddsnät
och den har ganska mycket tid.
Och framför allt har ju kvinnorna i den
kultur väldigt mycket tid.
De arbetar mindre, de arbetar mindre
än vad bondkvinnorna gjorde.
Det uppstår någon sorts idé om att
de ska jobba lite mindre.
Och det gör att det växer fram
ett borgerligt sällskapsliv
som är ganska ritualiserat
som bygger på visiter
baler, middagar
super.
Det är verkligen som de här
jag tycker är ganska härligt att se på sådana här
filmer som utspelas, engelska filmer
som utspelas i A när ni börjar med A18.
Ja men det är verkligen,
det går att läsa om man läser svenska dagböcker
och så ser man det här.
Vilket enormt socialt liv de kunde ha
de här personerna.
Och det här är en utveckling som också syns väldigt tydligt.
Det första har belägit för ett
kaffehus i svenska språket från 1790s där.
Nästan 100 år senare
1800, då finns det 20
kaffehus på riddarhustorget
eller runt riddarhustorget i Stockholm
men runt omkring. Så det är
en enorm... Och kaffehus, det handlar egentligen
om att dricka kaffe kanske utan mer än någon gång.
Man umgick, och det är en manlig miljö
väldigt höga, där satt männen
och umgick och drack, och de drack ibland
har kaffesförbudet, man drack ganska mycket sprit
faktiskt, och man läser källorna
för då är det jättemycket uppväckning, alltså
mycket
snack och skrut

och så där.

Kvinnorna däremot hade ju någon sorts visitkultur både att de besökte varandra med korta visiter, men också att de satt och umgick och läste högt och drack kaffe under dagarna och hade sitt eget sociala nätverk.

Men det var ju ganska intensivt sällskapsliv och det växte ju fram Men det är borgerklasser vi pratar om. Det är borgerklasser vi pratar om nu. Det är ganska liten i Sverige, så så växer fram sig ett dans lokaler till exempel Lissan Blere och Picnic, som lättar Picnic på 17 talet i en dansstillställning inom hus och inte det vi tänker.

Och då den kunde vara lite ståndsöverskridande på så sätt att Adel stånds personer så fanns på en ort vad det är.

Och då i en småstad, men när många adler personer kan det finnas det handlar om precis.

Och de vill ju umgås med andra människor som de bryr sig kanske inte om det är det övre borgerskapet eller en adelsperson alltid, även om de utgör någon sorts grädda.

Och då, det byggs ju liksom även i svenska småstäder som Linköping och Lovisa i Finland där bygger man ju sådana här assembleahus då.

Så det är inte bara i de största städerna att man får då danslokaler och

platser för borgerskapet att träffas.

Men det här utmanar väl inte ståndsamhället

eller?

Ja,
det är
någonting som är svårt att placera in
i den här statiska ordningen.
Jag tror att det är svårt att peka liksom på
att titta den här personen bete sig på det här sättet
och det ska man kanske inte göra.
Det är ju lätt med en blåklädd bonde kanske
men generellt så är ståndsamhället bygger på
oförändlighet någonstans
och någonstans är det själva idén.
Och här pågår den ganska snabb.
Förändring som nästan alla kan
se och uppleva själva.
Och det är ju för många reaktionära
krafter av form av hot mot samhällsordningen.
Det finns ju en stark kritik
särskilt mot den kvinnliga konsumtionen.
Utan som helst är ju också en könsmaksordning liksom.
Ja naturligtvis.
Det ska vi inte se att torpa det
men naturligtvis kvinnor också.
Självklart, för då tänker ju folk som
fortfarande att kvinnor är mer känslostyrda
och har lite svårare att kontrollera sig.
Har man då en ekonomi som bygger på
att mannen är den som framförallt
arbetar mest
och drar in de stora pengarna
eller är den som ansvarar för ekonomin
men man har en föreställning om att
det är kvinnan som konsumerar
då uppstår lätt den idén om att
kvinnor, de fruare och döttrar
de förstör mannen ekonomi
och han jobbar hårt och de bara
konsumerar och förstör.
För allt i borgerståndet.
Men grannfunden har i minst hand det här
då ska jag också ha det. Och att kvinnorna som driver
någon sorts konsumtionshets.
Men jag känner lite mycket

de grejerna vi pratar om nu som spelas under
1700-talet, tidigt 80-tal.

Det här har

det är ju liksom inte så annorlunda
mot hur debatten går idag egentligen.

Jag vet, jag vet.

Ja, nej.

Men det finns genus.

Man kan ändå se paralleller.

Det kan man göra absolut.

Men moralismen till exempel finns

ju kvar, att man alltid kritiserar någon annans
konsumtion och tycker att folk betar sig konstigt

och liksom nu, vilka idioter

som reser till fjällen, ja minst han sitter i min

stuga någonstans, liksom att man

isolerar med att det finns alltid någon annan

man kan kritisera. Ja, men här tycker jag att

det hackar in. För det är ju den här tiden

som modet.

Eller det är så du beskriver i alla fall att modet uppstår

egentligen. Eller det måste väl ha funnits

modet tidigare också men då är det mer beständigt.

Eller? Ja,

modet går

från att vara drivet av aristokratin

till att vara drivet av borgerskapet.

Och det gör ju att modet blir, eftersom

aristokratin egentligen är jätteliten överallt

medan att borgerskapet är ganska stort,

då blir modet mer än en annan typ

av samhällsföretel sen vad det var innan.

Just det. Och hur märks det då

att vi får ett modersamhälle?

Det märks ju på olika sätt.

Dels märks det i den här hetsen,

konsumtionshets. Det låter

väldigt märkligt, för det har vi

väldigt dag på.

Det här är ju inte samma volymer,

men det finns en kritik mot att

framförallt kvinnor

konsumerar för mycket kläder

och tittar för mycket på sin grann.
Men jag menar, vi har ju samman
att vi ska inte göra för mycket paralleller till
nutid. Men just modet är ju sådant område
som man kan se utifrån ett hållbarhetsperspektiv.
Men det finns ju väldigt stark moralism.
Tycker jag har inlagt i det här,
att man inte ska köpa modet. Ja, det gör du.
Och det finns ju här också, naturligtvis.
Man såg ju modet som någon sorts
tyran som
förslavade då människor
som inte hade tillräckligt stark förnuft.
Och dit har ju stort sett alla kvinnor
och en del män.
Men sällan den som sa det.
Du har så mycket roliga
uttryck i din bok.
Jag tänkte att vi måste gå igenom
när jag har stycken.
Vad är en spretthög?
En spretthög, från början
är det ju en adlig person
som är överdrivet
fåfäng och löjlig
i sin framtumning.
Som tar till sig modet
och driver det till sin spets.
Ett modeläge om skulle man säga det av.
Och sen med tanke på att
borgerskapet får större inflytande
och blir fler så blir spretthögen
lite mer borgerlig mot slutet av.
18-tal, 17-tal.
Det är nog negativt, naturligtvis.
Han ville ju ändå nämna Gyllenborgs pjäs
1740.
En av de första pjäser som sattes upp
skrevs i Sverige
av hattpolitiken Gyllenborg.
Den svenska spretthögen.
Och eftersom han var hattpolitiker
förstår du att det blir politik.

Det är en moraliskt förkastlig person.
Var det en populär pjäs?
Det var mycket populär, absolut.
Det var en fransk förlaga som hittit ett svenst original.
Men det var mycket populär.
Ett annat ord som du använder är
rangsjukt frontim.
Just det.
Där finns det en annan pjäs som skrev
samtidigt av en kille som hette Modé
för rangsjuk.
I det här ståndsamhället hade ju en rangordning.
Det var egentligen en formell lista
över en hierarkisk lista
över olika ämbeten.
Men rang är också ett mer abstrakt begrepp
som handlar ju om hierarki och status.
Och att vara rangsjuk
det innebär att man ville ha
lite högre rang, lite bättre status
om runtomkringen.
Och det är liksom tecknet på att man är den här personen
som drivs av fåfänga.
Ett rangsjukt frontim är ju då en person
som försöker få sin man
att skaffa sig bättre rang.
Så att hon själv kan glänsa på de här fika stunderna.
Ett annat här.
Den känslöförmäktade socker här.
Hahaha.
Ja men det är väl ett sittat ur en bok
tror jag. Det är väl den här knigge
som skrev om hur man ska bete sig i sällskapslivet
kring 1800. Det är ett underbart begrepp
att ha en känslöförmäktande socker här.
Det är alltså en typ av
det är väl lite av en sprettök
man kan tänka sig i den här
lite femenina
snobben som dyker upp
i kvinnliga sammanhang
och försöker liksom vara med tjejerna
och fika med dem

och ägna sig åt handkyssar
och kanske lite sminka
och välklädd
som inte riktigt lever upp till manlighetsnormerna.
Men när du analyserat det här
då är det väldigt tydligt
att anledningen att man kritiserar
de nya konsumtionsmönsterna
är för att det är någonstans utmanas
ståndsamhället.
Men de här kritikerna
på 1700-talet
hade hon klart för sig själva
var de egentligen kritiserade.
Varför var det här?
För de upplevde det här som ett dödligt hot.
Det var någon som till och med beskriver
att de nya konsumtionsmönsterna
är värre än digerdöden.
Det här kommer ju vårt samhälle
att gå under helt enkelt.
Det var faktiskt just det där som fick mig
att börja att skriva den här boken.
Hur kunde de här personerna
uppleva det här som ett så farligt hot?
Det har jag haft ett avsnitt om
digerdöden i 70 i Stockholm
och det tog ju 40% av befolkningen.
Men det är värre att folk sitter
och dricker kaff eller färger
sina kläder brott.
Folk upplevde verkligen konsumtionen som ett
dödligt samhällshot.
Och jag frågade mig...
Är det liksom inte bara den retoriska...
Nej, det är inte en retorisk...
De är rädda.
Just det där citatet du tror...
Det var politiker som sa i riksdag.
Det är klart att det är retorik.
Men nej, de tro på det här.
De tro på det här helt enkelt.
De hade ju fel.

Är du säker på det?

Jo, men det är det som är så roligt
för att vi ser nu att konsumtionen
är dödligt hot.

Jag är ju ingen klimatförnekare
men det är omedeligt en intressant tanke.

Verkligen.

Men de trodde det därför...

Man tänker sig, har man ett samhälle?

För att det ska överleva
och du menar vilken samhäll som helst
så föreställer man sig att det finns
grundläggande samhällsordning
som förelägger. Tar man borta samhällsordningen
så återstår ju bara chaos.

Man tänker inte att det kommer någon ny samhällsordning
utan det är chaos.

Nej, det blir chaos.

Det är ett bruts liksom.

Och det är väl det man upplever med konsumtionen
att samhällsordningen består ju av
tydliga stånd, tydliga fack,
tydliga hierarchier där det finns
gränsdragningar mellan individer,
grupper och så vidare.

Och det konsumtionen gör är att den läser upp
synligheten. Man kan inte se gränserna längre.
Man kan inte se skillnaderna mellan människor.

Har man då en ordning när det är så?

Det är väl...

Det kan man fråga sig. Det frågar sig de här personerna.

Det kan man fråga sig.

Det är A-U-R-A.com

slash safety

att lära mer och aktivera den 14 dagarna.

Och förstås att det är något
våldigt tillräckligt behind the joke.

Vi försöker lära oss tillsammans,
men också ha en bra attityt
som vi tittar på.

Här, JOKING NOT JOKING
plus mer original audio
från award-winning creators

wherever you get your podcasts.
Acast hjälps creators
launch, grow,
and monetize their podcasts
everywhere. Acast.com
Acast.com
De här nya konsumtionsmönstren
egentligen, men man tänker
man börjar dricka kaffe
när man färger sina kläderblått.
Men ändrade någonting egentligen?
I vardagen
på vilket sätt...
Kaffekoppen är där den är.
Under perioder
i mitt liv,
när jag har hört på väldigt mycket
kaffe, det går ju att leva sitt liv
utan kaffe.
På vilket förändrade
vardagsliv i grunden
den här nya konsumtionsmönstren?
På sikt, ja.
Verkligen.
För du säger också att
det är ganska ändå rätt små
kvalitet.
Det är klart skillnaden
på att ha
en kopp kaffe,
en fika stund med
grannfruarna eller inte.
Är det så stor skillnad?
Nej, det kanske inte är så stor skillnad
just för den individen i den situationen.
Men ett samhälle där all fler
människor hela tiden
kan ha en fika stund med grannfruin.
Det är ju en väldigt skillnad.
Så du ser det här verkligen som att
det sker ändra samhällsstrukturen?
Ja, precis. Och jag menar ju att
det som händer under

1700-talet med den här
mellanskikt eller borgerskaps
drivna konsumtionen,
det är ett led i en process som består
av 1492,
den koloniala plantashanden,
borgerskapets framväxt, den industriella revolutionen
och så vidare.
Så den industriella revolutionen
utveckling under 1800-talet går inte
att förstå och skulle inte ha äktrum så
som den gjorde om det inte vore för de här
konsumtionsförändringarna under 1800-talet.
Du menar att konsumtionsförändringarna
föregår
den industriella revolutionen och
för dem är det här
inte något utanverk, utan det här
är en del av det. Om det här
med konsumtionerna det inte hade skett så hade
borgerskapet sett handlunda ut eller kanske inte växt fram
och så vidare. Det här är jätteviktigt.
Det här ger dem självförtroende eller?
Det här ger dem en grund, det är deras strävan
efter vad man kallar för representativitet
till de forskningarna. Det här är det som
konsumtionen drivs mycket av,
borgerskapets vilja till att
bli representativt, att inför
egna ögon, sina ståndskamoraters ögon
och de överordnade ögon
var en maktfaktor i samhället.
Då är det jätteviktigt att ha det här
särskapslivet, det här modet, de här kläderna.
Så det är helt grundläggande för det samhälle vi har idag
skulle vilja säga. Ja, så det är inte bara
utanförverkt? Nej, absolut inte.
Konsumtion är aldrig utanförverk på det sättet.
Det har nästan alltid funnits
konsumtionskritik. Vi har ju haft ett avsnitt
om Hilga Begitta
och hon hade ju ganska klart
först varför vi hade dygdöden.

Det var ju för att folk, kvinnorna klädde sig så yppigt. Ja, precis vad jag har alltid redo. Det finns ju någon romare som kritiserar cesar och säger att han är böig för att han har fransar på tågan. Det finns alltid sådär. Det vet ju alla att rom gick under på grund av lyxen var inte det. Ja, så är det. Det finns ju en... Jag tror att det är så här att... Vad händer? Din studie här i Stäckhuset, jag vet ju att du har gjort andra studier senare. Vad händer efter 1830? Efter din bok här. Utanför din bok. Det är ju... Det är för stort kanske. Ja, det är stort. Men förenklat så... Ibland... Det är lätt att man hamnar i en situation där man beskriver att det är en ångvål som rullar på som inte går att stoppa. Jag vill inte egentligen beskriva det så, men okej. Låt oss förenkla. Det är en ångvål. Ja, det är väl det. Okej. Utvecklingen fortgår. Det som händer är väl att allt fler grupper får möjlighet att konsumera allt mer. Och naturligtvis ökar hastigheten i detta med industrialiseringen. Och framförallt under andra hälften av 1800-talet då det växer fram någon sorts vad vi kallar för... Engelsmännen kallar det för Accommodity Culture. Det ska göra en bra begrepp. Men var och kultur. Alltså att den massproducerade eller massproducerade har vi väl idag. Men den industriproducerade eller mer marknadsproducerade var anställd sig i centrum. Och det här skapar

en... Vi får
förändringar i konsumtionskulturen
som liknade, så att den mer
liknar vår egen.
Så det är liksom en utveckling som
stegras hela tiden och
idén om att
vi
görs av produkterna
runt omkring oss. Att vår identitet bygger
mycket på produkterna runt omkring oss. Den blir
våldigt stark. Men det kommer redan på 18-talet.
Jag skulle säga att det kommer under andra hälften
av 18-talet.
Forskningen brukar peka ut som den stora världsutställningarna
bortna 50-talet.
Som en punkt
i historien då man kan se att det blir
någon sorts ny, mer kapitalistisk
idé kring varproduktionen.
Men samtidigt
jag vet...
Jag har haft ett avsnitt om ett sådana här
föräldralöst barn som växte
som han blev smedig.
En ganska frang och riksmedig ute på Ekerö.
Han var sådana här som blev
utakkorderad.
Om jag inte minns helt fel nu så dog han
1944.
När man läser den boop-teckningen
och han har varit egen
företagare under många år
så förstår man hur lite
prylar man
1944. Visste du så?
Det där är en risk för oss som håller
på med äldre konsumtion.
Jag kan ibland
skriva en bok om
Ekershiften 1900 och reklam.
Det är en massproduktion.
Vi måste förstå att

det handlar om en
väljökning i konsumtionen jämfört med tidigare.
Men det är på en helt annan
nivå än vår konsumtion.
Även långt in på nittnatalet
hade människor väldigt få produkter.
De köpte inte nytt. Man lagade
sina kläder.
Många sydde sina egna kläder.
Vi måste förstå att
vi pratar om olika nivåer.
Man kan ändå
se utvecklingen och förändringen
över tid.
Du är ju idéhistoriker.
Det förändras någonting
i huvudet på folk också.
Även om man inte har så många produkter
men bara att man har produkter
som man har köpt nånstans
förändra ett sätt och se på
hur man tänker.
Det tycker jag redan
i den här boken om 17-talet.
Jag vill få fram att
ha synen på
vem man är.
Man inte är så låst
i den roll man har fått
sig tilldelad i ståndsamhället
utan att det går på något sätt
att bygga sig själv.
Annan men jag längre skriver en känd dikt
om det handlar om en frack.
Den handlar egentligen om en kille
som har en väldigt sliten frack
och blir behandlad med låg respekt.
Så skaffar han sig en ny frack
och då har kläderna gjort mannen.
Den dikten tycker jag är så bra
för den speglar nånstans
idén om att man faktiskt kan
inom ramen för här

ståndsamhället
skapa sig själv lite grann
om man har goda förutsättningar.
Jag menar vi har ju
ett annat avsnitt här när vi pratar om den
massadlingen
under Ulrika Elinora.
Ja, jag menar
de flesta av dem
var väl borgarer
utgår från, om jag till minst helt fel.
Det var inte helt statiskt
allting, man kunde ju bli avlösmann.
Och jag vet inte
man pratar nästan
aldrig om bönder som blev borgarer
men det måste väl ha hänt.
Det hände det inte.
Då kanske det är press.
Där finns det studier.
Det är en väg för ståndssykulation
att bönder utbildar sig
till präster.
Och prästerstånden på
1712 är också väldigt skickda.
Det fanns välbärde präster
som hade extremt svåra förhållanden
och levde som bönder
och bedrev jordbruk.
Det gjorde ju de flesta förstås
men bedrev ganska enkla fattiga jordbruk.
Så där fanns det också en marknad
för bönder, de kunde gå den vägen
och också över generationer förstås.
Pappa blev en enkel präst
och säger
det handlar ofta om
längre tidspann
kanske för förändring
för familjer och så snarare
att en individ kommer upp sig så snabbt.
Leif Rundefeldt professor i det historia
vid Södertörens Högskola

[Transcript] Historia.nu med Urban Lindstedt / När sprätthökar och rangsjuka fruntimmer hotade samhällets överlevnad (nymixad repris)

som bland annat skrivit boken
att hasta mot undergången
anspråk, flykthet, förställning
i debatten om konsumtion i Sverige
1730 till 1830.

Ja, den är lite för lång.

Jag har staplat lite vänmånga uppståndtider.

Stort tack för att du var med här idag.

Tack själv!

I oktober 1973

anhölls fyra personer av Säpo

misstänkta för spioneri

och journalisten Jan Gio.

Det har gått 50 år sedan IB-affären

priserade denna rättsskandal

som handlade om infiltration och åsiktsregistrering.

Anna-Lena Lodenius, en av Sveriges

skarpaste journalister, berättar i

Spioniaktiv Folkhemmet

allt om den hemliga organisationen IB.

Det är en rykande aktuell skildring

av en händelse som inte bara skakade Sverige

i sin samtid utan även veckan frågor

om hur långt vi är beredda att gå

för att skydda rikets säkerhet.

Spioniaktiv Folkhemmet

är utgiven av förlaget Historiska Media.

Juudboken finns tillgänglig

av streamingtjänster som Bookbeat,

Storytel och Nextory.

Beställ den fysiska boken på förlagets hemsida

historiskamedia.se

eller köp den i en bokhandel nära dig.